

A Barmeni Teológiai Nyilatkozat

**„Ha az állami felsőbbség nyomást gyakorol a lelkekre,
az egyház a lelkiismeret őrzőjévé válik.”²**

Bevezetés, történelmi háttér

Súlyos kihívással kellett szembenézniük az evangélium tisztaságához ragaszkodó keresztényeknek Németországban a nemzetiszocializmus hatalomra jutása után. Hindenburg német államelnök 1933. január 30-án nevezte ki Adolf Hitlert birodalmi kancellárrá. Ezzel elindult a központosított hatalom kiépítésére irányuló folyamat, amelynek részeként az állam – messze túllépve hatáskörét – irányítása alá kívánta vonni az egyházakat is. A Német Keresztények (Deutsche Christen, rövidítve DC) elnevezésű csoport elfogadta az uralkodó ideológiát, s inkább akartak jó németek, a „Vezér”-hez – Adolf Hitlerhez – hűséges alattvalók, mint Mesterükhöz – Jézus Krisztushoz – ragaszkodó keresztények lenni.

Határozott elvi álláspontjuk drasztikus lépések bevezetésére indította őket az egyházban: ki akarták zárni a zsidó származású egyháztagokat, sőt egyházi tisztségeiktől is meg akarták fosztani azokat, akik nem tudták igazolni tiszta germán származásukat. Nézeteik „erőteljes Biblia-revízió”-hoz is vezettek: törölni akarták a Bibliából az Ószövetséget mint a zsidóság könyvét, s az Újszövetséget is meg akarták tisztítani minden zsidós elemtől. Mindezek után nem meglepő, hogy Jézus zsidó származását is tagadták, és árjának tartották. Amikor ez a csoport az 1933. július 23-án tartott egyházi választásokon meghatározó többséget szerzett, s a vezető egyházi tisztségek az ő kezükbe kerültek, a ténykedésüket már addig is döbbenettel szemlélő hűséges keresztények számára elérkezett a cselekvés ideje: megkezdődött a Hitvalló Egyház szervezése.

A barmeni hitvalló zsinathoz vezető folyamat

„Akiben még maradt egy szikra teológiai judícium – és élő hit –, az felfigyelt e

riasztó jelekre, és felismerte a veszély végzetes nagyságát. Így létrejönnek a lelkészek testvérközösségei (Pfarrerbruderschaft), és 1933 szeptemberében Martin Niemöller³ berlin-dahlemi lelkész vezetésével a Pfarrernotbund, amely – többek között – élesen tiltakozott az árjaparagrafus érvényesítése ellen az egyházban. A teológiában azonban Karl Barth Theologische Existenz heute! (1933. június) c. írása volt a kürtjel, ami megadta az irányt, amely felé Isten hitvalló népének most menetelnie kell.”⁴

„Az egyházkormányzás átpolitizálása és a végrehajtott intézkedések sok német lelkipásztor és gyülekezeti tag számára elfogadhatatlanok voltak. Az erőszakos és evangéliumellenes törekvések miatt tiltakozó mozgalom szerveződött. (...) Az árjatörvényt 1933. szeptember 5-6-án vezették be a birodalmi egyházban, amelynek egyházi alkalmazása ellen az elsők között írásban is tiltakozott két lelkipásztor: Martin Niemöller és Dietrich Bonhoeffer. Tiltakozásuk híre futótűzként terjedt, s négy hónap alatt több ezer német lelkipásztor írta alá a tiltakozó állásfoglalást, csatlakozva a mozgalomhoz. A tiltakozás következetesen egyházi-teológiai jellegű volt. Egyrészt elkötelezték magukat arra, hogy hitvallásukat kizárólag a Szentírásra és a reformátori hitvallásokra alapozzák, másrészt hogy az árjatörvény miatt szenvedőknek minden segítséget megadják.”⁵

Niemöller és társai különböző zsinatok összehívásával erősítették álláspontjukat és egységüket. Az első ülést 1934. január 3-4-én Wuppertal város Barmen nevű kerületének református templomában tartották, majd április 22-én Ulmban szerveztek összejevetelt. Még ugyanebben a hónapban Nürnbergben ültek össze, hogy a következő zsinat előkészítésére felkérjenek egy teológiai bizottságot. A bizottság 1934. május 15-16-án egy frankfurti szállodában készítette elő a Barmeni Teológiai Nyilatkozat tervezetét. Ennek alapja a Karl Barth által 1934 májusában megfogalmazott ún. Bonni Tételek voltak. Fia, Christoph Barth szerint Barth már 1933 óta foglalkozott az aktuális helyzet által megkívánt, alapvető teológiai nyilatkozat megfogalmazásával.

A barmeni hitvalló zsinatra 1934. május 29-31. között került sor. Németország 18 tartományi egyházából három felekezet – az evangélikus, a református és az uniált – 86 lelkészi, 53 nem lelkészi, összesen 139 küldöttje vett részt az összejevetelen. A teológiai bizottság által előkészített nyilatkozatot egy állásából felfüggesztett evangélikus lelkész, Hans Asmussen terjesztette elő és indokolta meg nagy hatású beszédével. A három felekezet képviselői külön-külön, azután mindannyian együtt

megtárgyalták és együttesen módosították a tervezetet. Éjszakába nyúló megvitatás után terjesztették újra a küldöttek elé, akik csekély változtatással, teljes egyhangúsággal fogadták el a hattételes hitvalló teológiai nyilatkozatot a Hitvalló Egyház alapiratának.

A „hitvalló” kifejezéssel nyilvánvalóan azt kívánták jelezni, hogy - ellentétben a Német Keresztényekkel és egyéb hasonló jellegű, félig pogány mozgalommal - ragaszkodnak az óegyházi és a reformátori hitvallásokhoz, s a Szentírást ezek megvilágításában értelmezik.

Már önmagában az is különleges volt, hogy a különböző felekezetek ezúttal félre tudták tenni az őket máskor olyannyira megosztó problémákat, s bár a külső nyomás hatása alatt, de képesek voltak egységre jutni.

A barmeni teológiai nyilatkozat

(Részletek)

1. tétel - Jézus Krisztus, Isten egyetlen Igéje

„Jézus Krisztus, ahogy nekünk róla a Szentírás bizonyoságot tesz, Isten egyetlen Igéje, akit nekünk hallgatnunk, akiben életünkben és halálunkban bízunk, és akinek engedelmeskednünk kell. Elvetjük azt a hamis tanítást, hogy az egyháznak, igehirdetése forrásaként, Istennek ezen az egy Igéjén kívül és e mellett még más eseményeket és hatalmasságokat, alakulatokat és igazságokat is Isten kijelentésének lehetne és kellene ismernie. (...) Jézus Krisztus az (...), akinek engedelmeskednünk kell.”

Milyen határozott erkölcsi kiállás, bátor állásfoglalás volt ez abban a társadalmi-politikai légkörben! Különösen azért, mert a Német Keresztények irányelveiben ekkor már szerepelt az, hogy a Führert „második messiás”-ként feltétlen engedelmesség illeti alattvalói részéről. A Führernek teendő hűségeskü így hangzott: „Esküszöm, hogy a Német Birodalom és nép vezére, Adolf Hitler iránt hű és engedelmes leszek, a törvényeket megtartom, és hivatali kötelességemet lelkiismeretesen teljesítem. Isten engem úgy segítse!”

Amikor Karl Barthot, az ekkor már széles körben elismert református teológust is kötelezték ennek az eskünek a letételére, ő egy betoldást javasolt: „Hű és engedelmes leszek, amennyiben ezért a felelősséget mint evangéliumi keresztény elvállalhatom.” Erre a kiegészítésre a hatóságok akkor már nem voltak hajlandók, Barth viszont a módosítás nélkül nem volt hajlandó letenni az esküt. Ez a bonni egyetemi tanári állásába került.⁶ Érdekes 20. századi egyháztörténeti „adalék”, hogy később ugyanez a Karl Barth teljes önfeladásra biztatta a Magyarországi Református Egyházat a kommunista rezsimnek. A magyarországi egyházi vezetőknek szóló leveleiben arról írt, hogy nem érti, miért nem működnek együtt a kommunista állammal.

2. tétel - Jézus Krisztus ígérete és igénye

„Ahogyan Jézus Krisztus Istennek minden bűnünk megbocsátásáról szóló ígérete, éppúgy és ugyanazon komolysággal Istennek erőteljes igénye is egész életünkre; őáltalán történik meg a világ istentelen megkötöttségeiből való boldog felszabadulásunk, az ő teremtményei szabad, háládatos szolgálatára. Elvetjük azt a hamis tanítást, hogy életünknek volnának olyan hatáskörei, amelyekben nem Jézus Krisztusnak, hanem más Úrnak tulajdonai volnánk, hatáskörök, amelyekben nem lenne szükségünk az általa való megigazításra és megszenteltetésre.”

Ebben a 2. tételben is milyen világos és határozott tanúságtétel szólal meg! Jézus a „világ istentelen megkötöttségeiből való felszabadításunk” után „erőteljes igényt tart egész életünkre”. Egyértelmű a párhuzam a Tízparancsolat 1. parancsolatával:

„Én, az Úr, vagyok a te Istened, aki kihoztalak téged Egyiptom földjéről, a szolgálat házából. Ne legyenek neked idegen isteneid énelöttem.” (2Móz 20,2-3)

Az „Egyiptomból”, a bűn és a sötétség hatalmából való szabadításért (Kol 1,13) érzett hála indítson mindenkit arra, hogy leszámoljon az idegen istenekkel és urakkal - bármilyen formában jelentkezzenek is -, és semmilyen más hatalomnak ne adja át az életében a szabadító Istent megillető első helyet.

„Az egyháznak egyetlen Ura van: Jézus Krisztus. Ezzel azt mondjuk ki, hogy Jézus Krisztuson kívül senki más és semmilyen más hatalom nem követelheti teljes elkötelezettségünket. (...) Barmenben újra kinyilvánították, hogy Jézus Krisztus az

Úr, vagyis az állam, a Führer, a kormány, az ideológia, a kultúra nem az.”⁷

3. tétel - Krisztus egyházának széles körű tanúságtétele van

„Elvetjük azt a hamis tanítást, hogy az egyház üzenetének és rendjének alakját saját tetszésére vagy a mindenkor uralkodó világnézeti és politikai meggyőződés változására bízhatná.”

Az egyház a megbízatását közvetlenül Jézus Krisztustól veszi (Mt 28,18-20), s az „örökkévaló evangélium” (Jel 14,6) megszólaltatása és képviselése teljesen független az éppen aktuális államberendezkedéstől. Akkor is – tehetnénk hozzá –, ha ezt az állam másként gondolja, ha megfélelkezve eredeti rendeltetéséről, bele kívánna szólni az egyház hatáskörébe tartozó kérdésekbe is. És akkor is, ha egyesek részéről az egyházban is volna igény, illetve hajlandóság erre a „rugalmasságra”.

4. tétel - Az egyházi tisztség felelősségteljes viselése: uralkodás helyett másokért élés

„Az egyházban a különböző tisztségek nem egynek a többi fölötti hatalmát alapozzák meg, hanem az egész gyülekezetre bízott és annak parancsolt szolgálat gyakorlói. Elvetjük azt a hamis tanítást, hogy az egyház ettől a szolgálattól távolesően, különleges uralmi jogkörrel felruházott vezetőket adhatna vagy adathatna magának.”

Ennek a tételnek a helyes értelmezéséhez és értékeléséhez ismerni kell a Német Keresztényeknek az egyházstruktúráról vallott elgondolását és gyakorlatát:

„...a világi hatalomgyakorlásban megvalósult egyeduralmat („vezér-elv”) olyan strukturális mintának tartották, amelyet az egyházban is be kell vezetni. Ennek alapján a birodalmi püspöknek is jogot adtak arra, hogy rendeletileg kormányozza az egységes német protestáns egyházat.”⁸

Ezzel szemben a nyilatkozat megfogalmazói visszatérnek a bibliai modellhez, amelyben ismeretlen az alá- és fölérendeltség – „ti pedig mindnyájan testvérek vagytok” (Mt 23,8). Ebben az „egyházrend”-ben a szolgáló egymás mellé

rendeltség a jellemző, az egyetemes papság elve (1Pt 2,9) érvényesül.

5. tétel - A helyes munkamegosztás egyház és állam között

„Az Istent féljétek, a királyt tiszteljétek!” (1Pt 2,17)

„Az írás azt mondja nekünk, hogy az államnak isteni rendelése szerint az a feladata, hogy ebben a meg nem szabadított világban, amelyben az egyház is él, emberi belátás és emberi képesség mértéke szerint, fenyegetéssel és a hatalom gyakorlásával a jogról és a békéről gondoskodják. Az egyház Isten iránti hálával és alázattal ismeri el Isten szent rendelésének jótéteményét. Emlékeztet Isten országára, Isten parancsára és igazságosságára, és ezzel együtt a kormányzók és a kormányzottak felelősségére. Az Ige erejében bízunk és annak engedelmeskedünk, mely által Isten minden dolgot hordoz.

Elvetjük azt a hamis tanítást, hogy az államnak különleges megbízásán túl az emberi élet egyetlen és totális rendjévé kellene és lehetne lennie, és így az egyház rendeltetését is be kellene töltenie és be is tölthetné.

Elvetjük azt a hamis tanítást, hogy az egyháznak különleges megbízásán túl állami módszert, állami feladatokat és állami tekintélyt kellene és lehetne elsajátítania, és ezáltal az állam orgánumává kellene és lehetne válnia.”

Az igei alapvetés, a vonatkozó bibliai igé kiválasztása ebben a tételben is „telitalálat”: „Az Istent féljétek, a királyt tiszteljétek!” (1Pt 2,17)

A keresztény csak Istennek tartozik félelemmel - ami itt nyilvánvalóan a legvégső tiszteletre, az imádatra is utal. A világi felsőbbséget a maga határain belül és tevékenységében viszont tiszteli, becsüli, értékeli és támogatja hűséges állampolgárként.

Csodálatos, kristálytisztá megfogalmazását olvashatjuk itt az állam és az egyház feladatainak, a köztük lévő munkamegosztásnak akkor, amikor erre a legnagyobb szükség volt. 1934-ben ugyanis mind az állam, mind az egyház hajlamos volt a szereptévesztésre, mintha már ekkor mindkettő elveszítette volna Isten által kijelölt helyét.

Különleges dolog, hogy ebben a tételben szó esik a kormányzók és a kormányzottak felelősségéről is. 1934-et írunk ekkor, s a kormányzók „tevékenysége” néhány éven belül emberek tömegeinek tengernyi szenvedéséhez és 55 millió ember halálához vezetett. S hogy ez megtörténhetett, abban a kormányzottak is felelősek voltak. Ha öt évvel a II. világháború kirobbanása előtt – többek között e nyilatkozat hatására is – többen felelősek lennének, akkor elkerülhető lett volna ez a szörnyű tragédia.

6. tétel - Az egyház szolgálatára bízott Ige szabadsága

„Íme, én veletek vagyok minden napon, a világ végezetéig.” (Mt 28,20)
„Istennek beszéde nincs bilincsbe verve.” (2Tim 2,9)

„Az egyház megbízatása, amelyen szabadsága alapszik, abban áll, hogy Krisztus helyén, tehát az ő tulajdon Igéjének és munkájának szolgálatában, a prédikáció és a sákramentumok által, az Isten szabad kegyelméről szóló üzenetet minden népnek átadja.

Elvetjük azt a hamis tanítást, hogy az egyház emberi öndicsőségéből az Úr Igéjét és művét valamilyen önhatalmúlag választott vágyak, célok és tervek szolgálatába állíthatná.”

Az egyház valójában addig szabad, amíg a munkáját végzi, az Istentől kapott megbízatását teljesíti. Amint ebben hűtlennek bizonyul, már elveszítette a szabadságát.

A tiltakozó rész az Igéhez való tiszteletteljes viszonyulásra szólít fel. Senki, aki az Ige szolgálatára vállalkozik, nem állíthatja azt „önhatalmúlag választott vágyak, célok és tervek szolgálatába”. Ez is milyen világos „üzenet” volt a „birodalmi egyháznak”, amely a Bibliát nyíltan az ideológia szolgálatába akarta állítani.

A nyilatkozat jelentőségéről

Wilhelm Niesel, a Hitvalló Egyház lelkipásztora, később a Református Világszövetség elnöke: „Az egyházi és társadalmi helyzet oly elkeserítő volt, hogy

az egység iránti vágy túlnőtt mindenféle felekezeti, hitvallási különbözőségeken. (...) A 16. század óta első ízben tettek közös hitvallást a reformáció lutheránus, református és egyesült egyházai.”⁹

Török István, debreceni református teológiai professzor: „Ne feledjük, a barmeni tiltakozás jóval a világháború kitörése előtt, 1934. május 31-én került nyilvánosságra, tehát nem az észak-afrikai csatavesztés vagy a sztálingrádi bukás után, hanem pár hónappal a hatalomátvétel után, amikor zenitje felé tartott a csillag. A keresztyén józanság túllátott a kezdeti sikerek ígéletén, és prófétai módon az előre látott végétől akarta megmenteni az országot.”¹⁰

A nyilatkozat hiányosságai

Az eddigiekben láthattuk a nyilatkozat sok-sok pozitívumát. A benne megfogalmazott nagyszerű igazságok miatt egyes egyházak nem is nyilatkozatnak, hanem hitvallásnak tekintik. Barth ezzel kapcsolatban úgy vélekedett, hogy nem az elnevezés a fontos, hanem az, hogy tanulunk-e belőle. A pozitívumok mellett azonban idővel a hiányosságok is felszínre kerültek. Már a 1930-40-es években is bírálták a nyilatkozatot amiatt, hogy nem állt ki határozottan a zsidók üldözése ellen. Ezt maga Barth is - utólag - vétkes mulasztásnak minősítette.

„A kép egészéhez az is hozzátartozik, hogy a Hitvalló Egyház lendülete is, egysége is megtört később. Az egyház egyes őrhelyein álló, eltérő súlyú felelősséggel megterhelt vezetők a mindennapi harc kérdéseiben különböző magatartást tanúsítottak. A hatalomhoz, amelynek törvényességét Barmenben a Hitvalló Egyház nem kérdőjelezte meg, nem egyformán viszonyultak. Ki harcosabb volt, ki hangosabb, ki másokat oltalmazva, ki több, ki pedig kevesebb kompromisszumot vállalva járta az útját. Nemcsak emberi különbségeik, hanem a tartományi egyházak más-más helyzete is közrejátszott ebben. Alig néhány év alatt ennek ellenére úgy alakult a helyzet, hogy szinte minden egyházi tevékenység ellenkezett valamilyen törvénnyel. (...) A Hitvalló Egyház egységét és erejét néhány év alatt felőrölte a könyörtelen hatalom.”¹¹

Összegzés

A bűn, a gonoszság egyik legfontosabb jellegzetessége, hogy csaló természete van – csak „teljességre jutva” (Jak 1,15) mutatja meg igazi arcát. „Ideig-óraig” (Zsid 11,25) elámítja, becsapja az embert, aki nem látja, hogy az először vonzónak tűnő út vége a „halálra menő út” (Péld 14,12). Ez minden kétséget kizáróan igaz volt 1934-ben, a németországi történésekben is. Nagyon kevesen látták akkor tisztán a nemzetiszocializmus veszélyeit, azt, hogy hova, milyen tragédiához fog vezetni. A barmeni nyilatkozat készítői ezen kevesek közé tartoztak. Azonban ők is csak a bibliai tanítások ismeretében érzékelték a veszélyes folyamatokat, ami abból is látható, hogy minden egyes tételt igei alapvetés előz meg. Ez a tény ösztönözheti a ma élő keresztényeket is arra, hogy kerüljenek szorosabb, mélyebb ismeretségbe a Bibliával. Ez elengedhetetlen annak érdekében, hogy tisztán lássanak a körülöttük zajló társadalmi folyamatokban, a mai közéletben.

„Karl Barth, a nyilatkozat létrejöttének egykori fő munkása volt az is, aki elutasította, hogy emlékező cikket írjon Barmenről a 30 éves évfordulón. Múzeumőrnek érezné magát, írta levelében, aki egy letűnt világ holt emlékei között vezeti a látogatót. Nem erre van szüksége a ma keresztyénségének, hanem arra, hogy mint a régiiek Barmenben, úgy mi maiak a mi mai hitünket fenyegető, közénk settenkedő és kívánatos tévtanításokat és veszélyeket vegyük észre; küzdjünk magunkon és gyülekezetünkön túl környezetünkben is napról napra mindaz ellen, ami emberek életére nézve veszély, ami a Krisztus-hitet fenyegeti, és minket bizonyágtételünkben akadályoz.”¹²

Jegyzetek

1 Korányi András - Orosz Gábor Viktor - Reuss András (szerk.): *A norvég egyházi harc - Küzdelem az ideológiával, 1940-1945*. Luther Kiadó, Budapest, 2007, 7.

2 Uo.

3 A korszellem félelmetes hatalmát és megtévesztő erejét mutatja, hogy egy rövid időre még Martin Niemöller is belépett a pártba, lelkeszek tömegeivel együtt, akik a teológia feladatát 1933 májusában abban látták, hogy a német sors nagy fordulatát - Hitler hatalomra jutását - Isten felől

értelmezze, s abban tevékenyen részt is vegyen.

4 Groó Gyula: Barmen, 1934-1984. *Theologiai Szemle*, 1984/3., 170.

5 Fekete Károly: *A Barmeni Teológiai Nyilatkozat - Vezérfonal a dokumentum tanulmányozásához*. Kálvin Kiadó, Budapest, 2009, 19.

6 Révész Imre: Barth Károly elmozdítása. *Református Élet*, 1935/5.

7 Fekete Károly, i. m., 61.

8 Uo., 13.

9 Wilhelm Niesel: A Barmeni Nyilatkozat. *Református Szemle*, 1979/2., 83.

10 Török István: A Barmeni Mementő. *Református Tiszántúl*, 1994/1., 4.

11 Reuss András: A Barmeni Teológiai Nyilatkozat, 1934. *Evangelikus Naptár*, 2004, 144-145.

12 Uo., 145.

(Nyitókép: Ulle Hees: A barmeni teológiai nyilatkozat emlékműve)